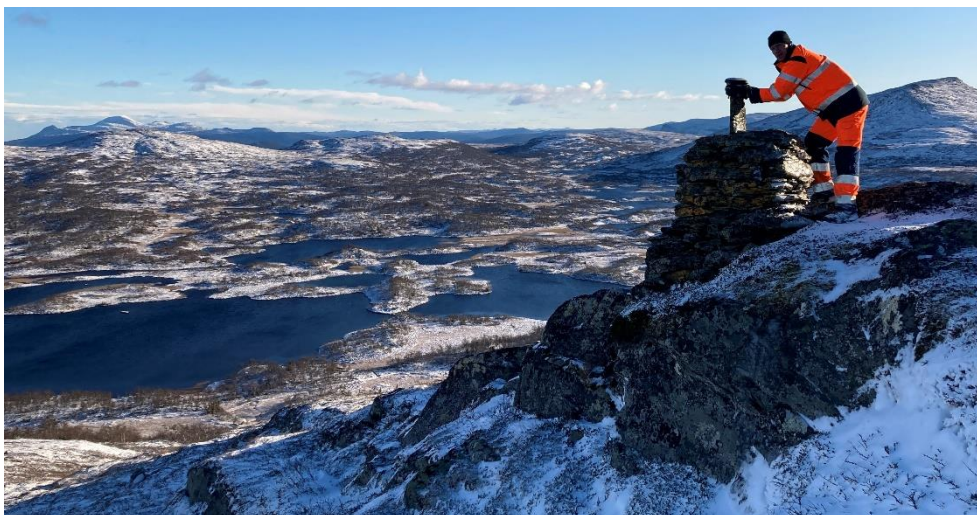

ARTIKEL PUBLICERAD I FÖRENINGEN SVERIGES STADSBYGGGARES
TIDSKRIFT STADSBYGGNAD NR 1 2024, SID 25–27

Riksgränsen har fått en gedigen översyn

Sverige har riksgräns på land mot Norge och Finland och sträckningarna behöver vara tydliga i terrängen. Mellan Sverige och Norge går den från Idefjordens västra strand i Bohuslän upp till Tretröset, en sträcka på cirka 1620 kilometer.

Sedan 2020 har speciella gränskommissioner vid svenska Lantmäteriet och norska Kartverket genomfört en översyn av riksgränsen mellan de båda länderna, ett arbete som ska slutföras under 2024, se Figur 1.

Figur 1: Såväl riksrösen som de mindre stenrösen som kallas utliggare mäts noggrant in med satellitteknik (huvudsakligen nätverks-RTK). Foto: Karl Tirén.

Olika definitioner av gränsens sträckning

Sveriges riksgränser vilar på historiska grunder (Gustafsson, 1995, Norin, 2020 och Norin, 2021) och går genom skiftande landskapstyper. Deras sträckningar på land mot såväl Norge som Finland utgörs av raka linjer på landbacken, av kroklinjer i sjöar och av djupfåror i diverse vattendrag.

På landbacken definieras riksgränsen mellan Sverige och Norge av 642 riksrösen, vilka huvudsakligen utgörs av runt 1,5 meter höga torrmurade stenrösen med en imponerande hjärtsten i mitten. De sträckor där den cirka 1620 kilometer långa Norgegränsen följer sjöar och vattendrag omfattar ungefär 170 kilometer. För att ytterligare tydliggöra gränsens sträckning används även andra gränsmärken, som dock inte definierar gränsens läge.

Ett exempel på sådana gränsmärken är de skyltar som är uppsatta där vägar och vandringsleder korsar gränsen. Dessutom förbinds gränsmärkena (under trädgränsen) av en fem meter bred upphuggen gränsgata, se Figur 2.

Figur 2: Gränsskyltar finns uppsatta vid de ställen där vägar och vandringsleder korsar riksgränsen och gränsgatan röjs till fem meters bredd. Foto: Dan Norin.

Återkommande översyner

Riksgränserna behöver kontinuerligt skötas och med jämna mellanrum (ungefär vart 25:e år) genomförs ett mer omfattande arbete i form av en översyn av respektive riksgrens. Vid översynerna tydliggörs gränsens sträckning i terrängen. Genom en omfattande dokumentation säkerställs en aktuell och tydlig redovisning av gränsens läge och hur den är markerad.

Efter den översyn av riksgränsen mellan Sverige och Norge som skedde 1984–1987 dröjde det till 2020–2024 innan nästa kunde genomföras. För översynen som ska slutföras under 2024 utsåg Sveriges regering en gränskommission vid Lantmäteriet, vilken genomför den tillsammans med en motsvarande kommission vid norska Kartverket. Den svenska kommissionen består av Susanne Ås Sivborg (gränsöverkommissarie), Martin Lidberg (gränskommissarie), Dan Norin (geodetisk expert och sekreterare) och Per Sörbom (fastighetsinformationsexpert).

Omfattande fältarbete

Den svenska gränskommissionen har under översynen av riksgränsen mot Norge 2020–2024 ansvarat för den norra delen, från riksröse 185B i höjd med Valsjöbyn i norra Jämtland upp till Treriksröset. Den påtagligaste delen av översynsarbetet är det omfattande fältarbetet, där det ingår att

- rengöra riksrösen och andra rösen
- vid behov stapla om rösen (där det på den norra delen har staplats i storleksordningen 700 ton sten)

- fylla i inskriptioner på hjärtstenarna med svart färg (där de kungliga monogrammen på 1700-talsrösen för de svenska och danska kungarna Adolf Fredrik och Fredrik V kan vara speciellt knepiga)
- måla övre halvan av rösen gula (där det på den norra delen har gått åt runt 1600 liter färg)
- ersätta brutna och försvunna hjärtstenar (knappt 20 nya på den norra delen med Carl XVI Gustafs och Harald V:s monogram)
- ersätta eller måla utslitna skyltar
- röja den fem meter breda gränsgatan
- mäta in alla gränsmärken.

Fältarbetet har huvudsakligen genomförts under tre fältsäsonger 2021–2023 och under denna tid har fyrtioalet personer medverkat i arbetena på något vis. Under 2024 återstår en del röjning av gränsgatan. Förutom högst varierande väderlek har fältarbetet inneburit fysiska utmaningar som långa vandringar med mycket packning i krävande fjällterräng. För att ta sig till de mer svårtillgängliga delarna av riksgränsen har fältpersonalen använt sig av helikoptertransporter. En speciell utmaning under 2021 var den då pågående pandemin, som innebar vissa restriktioner i hur fältarbetet kunde utföras samt behov av specialtillstånd från norska myndigheter för att få passera nationsgränsen.

En specifik insats för den svenska gränskommissionen var att reparera Tretrikersröset. I och med att Tretrikersröset är beläget i en sjö, så har ganska stora skador genom åren uppkommit på rösets nedre del. Vid restaureringen användes olika typer av murbruk som applicerades i flera lager och totalt gick det åt 260 kilo murbruk och 5 liter gul färg. En gemensam inspektion av riksgränskommissionerna från Sverige, Norge och Finland genomfördes på plats 18 augusti 2022 (Norin & Hwit, 2022), se Figur 3.

Figur 3: Riksgränskommissionerna från Sverige, Norge och Finland samlades 18 augusti 2022 vid Tretrikersröset. Från vänster Johnny Welle, Anne Guro Nøkleby, Anita Horvei, Susanne Ås Sivborg och Matti Sarasmaa. Foto: Dan Norin.

Kvalitetsförbättringar

Inmätningen av riksrösen och övriga gränsmärken har skett med satellit-teknik (GNSS), där Swepos Nätverks-RTK huvudsakligen har använts. Detta kommer att ge möjlighet till tydliga och entydiga visningar av riksgränsens läge i olika geodata och kartapplikationer, även vid hög detaljeringsgrad. Fältpersonalen har även använt GNSS-tekniken för att staka ut gränslinjen med stakkäppar. Genom utstakningen har röjningen av den bitvis kraftigt igenvuxna gränsgatan kunnat göras i ett säkerställt läge. Att gränsgatan på detta sätt på några ställen blivit något förskjutet innebär dock inte någon förändring i gränsens läge eller definition.

Sträckningen för riksgränsen mot Norge i sjöar och vattendrag är beskriven i gränskartorna från översynerna 1959–1962 och 1984–1987. Dessa kartor är analoga papperskartor. Detta tillsammans med en del oklarheter i gränsens definition har medfört arbete med att förtydliga gränsens sträckning. Att gränsen kan sägas komma att ändras är dock ovanligt, men små förändringar kan uppkomma om till exempel ett riksröse tas bort eller ett vattendrag tar en liten ny väg. För att förtydliga en övergång till ett vattendrag i Årjängs kommun har ett nytt riksröse (riksröse 52a) uppförts på denna plats. På berget Nuortta Sävillo i Arjeplogs kommun har även ett nytt röse uppförts. Det är ett mindre röse som kallas utliggare som är ett gränsmärke som inte definierar gränsen. Det är placerat på 1752 meters höjd, vilket är riksgränsens högsta punkt, nio meter högre än det högst belägna riksröset, som är riksröse 155B i Sylmassivet.

Ovannämnda inmätningar och förtydliganden av riksgränsens sträckning medför att lägeskvaliteten för riksgränsen i registerkartan kommer att kunna förbättras ordentligt när översynen är slutförd. Det samma gäller för riksgränsen i den geografiska informationen från Lantmäteriet och norska Kartverket, vilken bland annat används i olika karttjänster. Väl underhållna och entydiga riksrösen samt en upprädd gränsgata tydliggör gränsens definition och läge till nytta för allmänhet, besöksnäring och myndigheter. På sikt är det även ett vårdande av ett fascinerande kulturarv och ett bidrag till att det fredliga förhållandet mellan staterna kan bibehållas.

Referenser

Gustafsson Å (1995): Riksgränshistoria & gränsöversyner – från Svinesund till Haparanda. Lantmäteriet, Gävle.

Norin D (2020): Sveriges riksgränser. SKMF, Sinus, 3 2020, sid 16–19.

Norin D (2021): Riksgränsöversyn med varierande fältarbete. SKMF, Sinus, 4 2021, sid 20–22.

Norin D & Whit E (2022): Tre länder möttes vid Treriksröset för att uppmärksamma restaureringen. SKMF, Sinus, 3 2022, sid 10–12.